

Anpassling eller motståndare?

"Vi lever i ett skitsamhälle, där alla ska skita på sig för en överordnad. Det blir ingen ordning om inte folk skiter på sig i nummerordning".

Så låter Torbjörn Säfve en åldrande Goya tänka emot slutet av den nya romanen "I Goyas tecken" (Förlaget Prisma, ISBN 91-518-4056-1). "Alla är tukthusfångar ändå, vare sig de är anpasslingar eller motståndare. Vilken regim som råder har heller ingen stor betydelse, bara en formell. Variationer i censurgrad, tortyrgrad, rörelsefrihet. Det är allt" - tänker den spanska bildkonstnären vidare om det dåtida Spanien och Frankrike.

Från början till slutet i sitt liv kände Francisco Goya (1746 - 1828) ett gränslöst förakt för de växlande samhällsmakthavarna. De maktsugna lever inte ett liv som ger dem glädje, lust och kunskap - och de använder varenda chans till att förpesta de maktlöses liv. Alltid.

Om Goya faktiskt tänkte så - det vill säga om Säfves berättelse är förankrat i verklighetens Goya eller inte - kan inte jag bedöma då min känedom om konstnärens liv är alldeles för liten. Om berättelsen är "sann" eller inte i dokumentär mening, det vill säga grunder sig på historiskt källmaterial, förefaller dock oväsentligt när man läser boken.

Men tanken dyker förstås upp när huvudpersonen är/var en människa ur verkligheten. Berättelsens sanning är i alla fall konstnärligt sann. Romanen grep ett kraftigt tag i mig och engagerade mig i Goyas liv och fram för allt hans tankar om livet och samhället så som Säfve föreställer sig dem.

Berättelsens startpunkt är upptäckten av den unge Goyas talang. Han klottrar överallt på husen i den lilla hembyn och kommer i förbifarten för skada att rita en gris på prästens (auktoritetens) husvägg. Prästen som omgående ser Goyas talang och dessutom är en ovanligt förnuftig människa frågar om Goya någonsin har provat att måla på innerväggarna i ett hus? Det har han naturligtvis inte och då rullar historien igång.

Prästen ordnar en plats för Goya i kyrkans dekorationsskola. En svår skola för den unge konstnären då det ju mest är en skola i kopiering och härmning, det vill säga en estetisk och motivmässig anpassning till samhällsmaktens självrättfärdigande idélära. Goya har det svårt med de andra eleverna som oproblemiskt drömmar om en bildkonstnärskarriär inom det rådande (makt)systemet och alla de andra fördelar en sån karriär ska ge dem. Men han lär sig i alla fall den grundläggande målartekniken.

Francisco som Goya heter i förnamn har svårt för att låta bli att tänka själv och ta för sig av det goda i livet (vin och kvinnor) - attity-

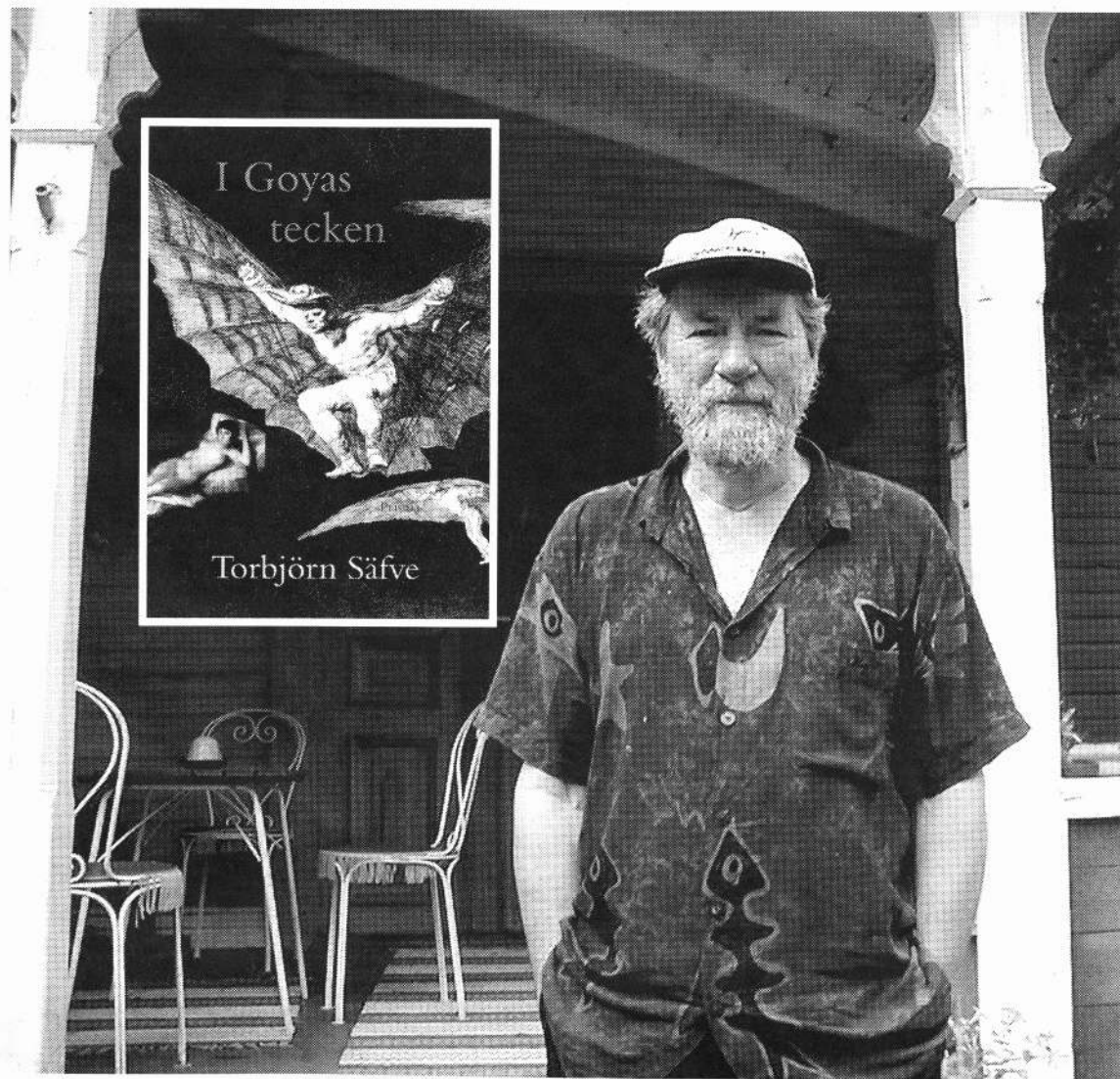
der som inte uppskattas av makthavarna - och får fly från hembyn och utbildningen efter ett våldsamt gängbråk med döda och sårade. Och nu börjar ett kringflackande liv som samtidigt blir en bildnings- och en utbildningsresa för honom.

Hela vägen står han stenhårt fast på att han som konstnär har rätten att fritt uttrycka sitt eget tanke- och känsloliv stick i stäv med vedertagna regler och konventioner. Trots detta - eller tack vara detta - vinner hans egensinniga konst snabbt erkännande och han hamnar rakt i det som jag uppfattar som romanens centrala problematik, det vill säga det som Säfve egentligen vill undersöka eller beskriva: konstnärens tvekydiga förhållande till samhällets makthavare.

Alla - alla och några till - makthavare i regionen vill att Goya ska porträttera dem. Dessa makthavare, som Goya tycker illa om allihopa, mördar varandra i rask takt, utsuger folket, raserar landet och påtvingar befolkningen växlande grader av tvång, ofrihet, censur och tortyr samt förpackar eländet i olika glänsande ideologier som ska rättfärdiga övergreppen och förtrycket.

Goyas problem är naturligtvis det enkla att han måste försörja sig och sin familj och att de aktuella makthavarna betalar bra oavsett ideologi. Hur kan han lösa detta problem, hur kan han på en gång vara makthavarna till lags och bevara sin integritet, sitt oberoende och sin heder? Det är således samma situation som alla självständigt tänkande yrkeskonstnärer står i även idag. Också Torbjörn Säfve. Säfve tycks mena att Goya löser problemet genom att skildra de porträttsugna makthavarna på ett nästan parodisk sätt, att han egentligen huvudsakligen skildrar deras avskyvärda personligheter och låter dem framträda tydligt eller tvekydigt i porträtten. Jag har tittat lite på dessa bilder och känner mig inte övertygad om att så är fallet.

Men det är ett problem att jag inte kan hålla isär personerna och då blir det något av en bildgröt för mig. Jag har helt enkelt svårt för att intressera mig för dessa monotona motiv. För mig är Goya helt andra bilder: den nakna och den påklädda Maja, hunden, dockan som kastas i ett lakan och så vidare.. Men igen: oavsett om Säfves påståenden om Goyas porträttkonst är historisk korrekt eller inte så lyckas Säfve med att i romanen trolla fram underbara situationer där Goya med djävulskt välbehag regisserar den ene makthavare efter den andra till att ge

Torbjörn Säfve.

FOTO: TOMAS PERBRANDT

"...ollonet öppnar sitt vertikala leende och belönar henne med det vita elixirets balsam som smörjer alla vener och fibrer inuti henne..."

uttryck åt sitt motbjudande ego. Makthavarna har ju problem de också: men då Goya är den bästa och mest berömda målaren får de foga sig efter honom - annars blir det inget porträtt värd namnet.

Kritiska konstnärer har ofta använt ironi och parodi i kritisk skildring av makthavarnas omänsklighet.

Det är med andra ord en gammal och välkänd strategi. Men det är väl en öppen fråga om denna strategi fungerar idag och om den fungerade då. Idag är det ju snarare en fjäder i hatten på en politiker om han/hon häcklas i ett satirprogram.

Men det beror kanske i sin tur på att konstnärerna inte är tillräckligt vassa i sin kritik eller tänker för dåligt eller är för fega eller lata eller bekväma? Nog om detta.

Det finns troligen ingen enkel lösning på konstnärens relation till makthavarna och även om jag inte riktigt tror på Säfves/Goyas "lösning" så är det bra att Säfve tar upp problemet. Det behövs i dagens flata kommersialiserade och lågprofilerade pseudosatirgägga. Nog nu! Romanen handlar om så mycket annat också.

Genom hela boken diskuteras de samtida filosofers tankar om

människan, livet och samhället av Goya, hans familj och hans vänner. Hur ska vi leva? Vad är ett gott liv? Rousseau och Voltaire avhandlas ofta. Även de Sades tankar om vållust är med.

Det kan låta lite tråkigt att det diskuteras filosofi i en romanberättelse men är det inte. Filosofernas tankar var på den tiden färskare och dagsaktuella inlagor i samhällsdebatten och inte torr läxa i en skolbok.

Till skillnad från dagens tand- och färglösa offentliga politiska diskussion - där exempelvis ordet demokrati har blivit synonymt med något så blekt och osinnligt som "valfrihet" (hur kunde det gå så illa?) - diskuteras det ivrigt över kvällsmaten och i sängarna hur människan kunde öka sin glädje och lust och kunskap.

Den privata politiska diskussionen var alltså en levande realitet och engagerade folk i vardagen. I alla fall föreställer sig Säfve att det var så. Och det är alltså en vacker och provocerande föreställning som partierna idag betalar reklambyråerna dyrt för att (åter)ska.

Hur det än är med den politiska diskussionen så drar i alla fall Säfve sitt strå till stacken visavi återupprättandet av glädjens och välustens status och betydelse. Genom hela boken dyker det upp saftiga erotiska skildringar av Goyas och hans kvinnors sexliv.

Säfve gör det ovanliga att han beskriver den sexuella njutningen sett med mannens (Goyas) ögon -

eller kropp kanske man ska skriva. Litteraturen är ju smockfull av beskrivningar av kvinnors sexualitet, bröst och kön med mera varremot människens oftast negligeras. Här är ett exempel:

"När hon särar låren ställer han sig på knä mellan dem och styr sitt ollonet som en sökande lykta upp och ner tills hon flämtar och tar bort händerna från sitt huvud och knäpper dem bakom hans rygg och han går in i det växande vanvetet och blir en lem som fångats av en ofattbart magisk makt och en fladdermustanke fläktar genom hans huvud: makt och magi är samma ord! Han förlorar tanken när han möter hennes innersta innandöme och den oändliga följden av mjuka trösklar och han vet i salig lycka att hans enda kroppsliga företräde aldrig tidigare uppnått sån volym, han är förhäxad, hans lem är förhäxad av henne och han vet inte hur hon bär sig åt och han sprutar inte ännu, den väntar med sitt sprutande och hon stönar högt och för varje stön väntar lemman ännu ett tag och hon stönar ännu högre och ollonet öppnar sitt vertikala leende och belönar henne med det vita elixirets balsam som smörjer alla vener och fibrer inuti henne och det kommer en ny sats, den stora satsen, den stora tacksägelsen som legat i pungen som en väntande guldström. Och när allt är utspilt, fördelat, vilar han sin svettige panna mot hennes hals..."

Jesper Lange